

.....

Розділ 1

Шкіра.

Найбільший орган людини. І нехтують нею найбільше. Майже восьма частина всієї маси тіла. У середньому її поверхня в дорослої людини становить близько двох квадратних метрів. Структура шкіри — витвір мистецтва, в якому поєдналися капіляри, залози, нерви, — вона і захищає, і впорядковує. Це наш сенсорний зв'язок із зовнішнім світом. І той бар'єр, де завершується наша індивідуальність. Наше Я.

Дещо від цієї індивідуальності залишається навіть після смерті.

Коли тіло вмирає, ферменти, такі стримані за життя, пускаються берега. Вони роз'їдають стінки клітин, вміст витікає назовні. Рідина збирається під покривами, накопичується під шарами шкіри, розм'якшує їх. Шкіра й тіло, які до того були неподільним цілим, відокремлюються одне від одного. Надимаються пухирі. Цілі смуги відлущуються, сповзають з тіла, мов непотрібне пальто спекотного дня.

Але навіть мертва й облізла шкіра залишає в собі сліди колишнього Я. Навіть зараз вона має що розповісти та має що приховати.

Якщо знаєш, куди дивитися.

Ерл Бейтмен лежав горілиць обличчям до сонця. Над головою, у синьому небі Теннессі, кружляли птахи. Жодної хмаринки, тільки слід літака повільно розчинявся

в блакиті. Ерл завжди тішився сонцем. Любив, як воно поколює розпечену шкіру, коли цілий день просидів з вудкою біля річки. Подобалося йому, як усе навколо змінюється від яскравого доторку гарячого проміння. Сонця в Теннессі було вдосталь, та сам Ерл був із Чикаго, і тамтешні холодні зими виморозили його кістки на все життя.

У сімдесятих він переїхав до Мемфіса й одразу зрозумів, що ця грузька вологість йому більше до душі, ніж провіяні вітрами вулиці рідного міста. Звісно, якщо ти дантист із невеличкою практикою, молодою дружиною та трьома дітлахами, яких треба годувати, — не дуже посидиш з вудкою. Але так чи так, сонце завжди було поруч. Йому припало до серця навіть задушливе літо Теннессі, коли вітер не освіжає лице, а наче вкриває його вологою фланеллю, і вечори доводиться просиджувати в затісній квартирі з малими та Кейт.

Проте відтоді багато змінилося. Практика процвітала, тісна квартирка поступилася більшій та кращій домівці. Два роки тому вони з Кейт перебралися до нового будинку: п'ять спалень, гарна місцина, широка густа зелена галявина, на якій весь його виводок онуків може бавитися досхочу, а ранкове сонце грає тендітними веселками між струменями поливального фонтанчика.

От на тій галявині й схопило йому серце, коли він, обливаючись потом, намагався відпиляти ту кляту засохлу гілку від старого бобівника. Він покинув пилку, яка застрягла в деревині, спромігся ступити кілька кроків до будинку, але біль підкосив.

У кареті швидкої, із кисневою маскою, притиснутою до обличчя, він міцно тримав за руку Кейт, силкуючись усміхнутися й заспокоїти її. У лікарні навколо нього зчинилася звична метушня: усі ці голки-шмолки, скажений писк приладів, біганина... Так добре стало, як

усе нарешті змовкло. Невдовзі, коли всі потрібні папери було підписано — ця неминуха бюрократія, що супроводжує кожного з нас від народження, — Ерла нарешті відпустили.

І ось тепер він лежав, розтягнувшись на весняному сонечку. Голяка, на низькому дерев'яному тапчані, посеред густого килима лугової трави й листя. Він перебував тут уже понад тиждень — достатній час для того, щоб плоть розклалася, оголивши кістки та хрящі під муміфікованою шкірою. Пасма волосся ще й досі трималися на черепі, порожні очниці якого витріщалися в лазурове небо.

Я закінчив знімати обміри й вийшов із вольєра, що захищав тіло дантиста від птахів і гризунів. Витер піт з чола. Полудень давно минув, припікало добряче, хоча тепла пора року щойно розпочалася. Весна помалу набирала сили: бруньки вже набрякли й обважніли. За тиждень чи два запанує бурхлива пишна зелена краса, але зараз берези й клени лісистого Теннессі ще стримували молоді паростки, наче не бажаючи випускати їх на волю.

Працював я на схилі нічим не примітного пагорба. Можна навіть сказати, мальовничого, хоч його не порівняєш зі стрімкими величними хребтами Смокі-Маунтіне, що здіймаються вдалині. А втім, кожного, хто тут побував, вражав зовсім інший аспект природи: трупи людей на різних стадіях розкладання по всьому схилі. Прикриті густим підліском, під пекучими променями сонця, чи в затінку... свіжіші, у яких ще вирували гази розпаду... давніші, висохлі, на них залишилася сама шкіра. Деякі трупи сховали з очей, прикрили землею, засунули до багажника автомобіля. Інші, як і той, на якому я робив заміри, лежали відкрито, захищені сітчастими огорожами, немов експонати

жахливої інсталяції. Тільки-от призначення цього місця було значно серйознішим за артоб'єкти. І значно менш публічним.

Я склав у сумку блокнот і обладнання та спробував розім'яти затерплу руку. Лінія життя на долоні перерізана навпіл тонкою білою смужкою — плоть у цьому місці розсікло до кістки. Так і є: ніж, що минулого року мало не обірвав мені життя, докорінно його змінив. Я почепив сумку на плече й випростався. Біль у животі при піднятті ваги вже майже не відчувається. Шрам під ребрами повністю загоївся, а за кілька тижнів можна буде відпочити від антибіотиків, які я постійно приймаю от уже дев'ять місяців. Доведеться все життя берегтися від інфекцій, але мені, можна вважати, пощастило: втратив тільки частину кишківника із селезінкою. Важче змиритися з іншою втратою.

Отже, дантист лишився повільно розкладатися далі, а я обійшов потемніле й набрякле тіло, частково приховане кущами, та рушив вузькою стежкою, що петляла поміж деревами. Молода темношкіра жінка в сірому хірургічному халаті й штанях сиділа навпочіпки біля трупа, прихованого в тіні поваленого дерева. Пінцетом вона вибирала з нього личинки, ті пручалися й звивалися, а вона скидала кожну в окрему баночку та закручувала кришкою.

Я гукнув:

— Привіт, Алано!

Не впускаючи пінцета, вона підняла очі, усміхнулася мені:

— Привіт, Девіде.

— Том десь тут?

— Востаннє я його бачила там, біля плит. До річч, дивись під ноги, — кинула вона мені вслід, — там далі в траві лежить окружний прокурор.

Я показав, що зрозумів, і попрямував стежкою. Вона збігала вздовж високої сітчастої огорожі, яка оточувала два акри¹ лісу. По верху сітки протягнули колючий дріт, а для додаткової безпеки встановили дерев'яний глухий паркан. Єдиним входом і виходом слугувала велика брама з пофарбованою вивіскою. Чіткі чорні літери повідомляли: «Антропологічний дослідницький центр», однак усі добре знали його неофіційну назву.

У народі це місце було відоме як «Трупна ферма».

Тиждень тому я стояв у коридорі своєї лондонської квартири, поруч зі мною, на кахляній підлозі, — спаксовані валізи. Надворі ніжний пташиний спів вітав блідий весняний світанок. Я подумки перевіряв список справ до від'їзду, переконався, що все зроблено. Вікна зачинив, пошту переадресував, бойлер вимкнув. І все одно нервував, серце вискакувало з грудей. Я звик до подорожей, та цього разу все було інакше. Більше ніхто не чекав на моє повернення. Таксі запізнювалося, але до літака часу вистачало. І все одно я тривожно зиркав на годинник. Погляд ковзнув на чорно-білі вікторіанські кахлі підлоги: ось воно, усього за кілька кроків від мене. Із зусиллям відвів погляд, але строкаті ромби, мов на вбранні Арлекіна, уже викликали в пам'яті ту саму картину. Стіну й підлогу біля дверей давно вже відмили від крові. Поки я лежав у лікарні, коридор перефарбували. Нічого не нагадувало про те, що сталося тут минулого року. Та все ж мене накрила хвиля клаустрофобії. Я підхопив багаж, виніс його назовні, намагаючись не дуже притискати до живота. Коли під'їхало таксі, я саме зачиняв вхідні двері. Вони глухо захряснулися в мене за спиною, наче ставили остаточну крапку. Я відвернувся,

¹ Акр приблизно дорівнює 4046,8 м². (Тут і далі прим. перекл.)

не кинувши на них прощального погляду, і попрямував до таксі, що пихтіло неподалік, випускаючи пари солярки. Доїхавши до найближчої станції метро, пересів на лінію Пікаділлі до аеропорту Гітроу. До ранкового часу пік було ще далеко, але пасажери вже потроху наповнювали вагон, зі звичною байдужістю лондонців, уникаючи поглядів одне одного.

Я радів, що їду звідси. Мабуть, гаряче радів. Удруге в житті я відчував нагальну потребу вибратися з Лондона. Але, на відміну від першого разу, коли життя моє розлетілося на друзки після загибелі дружини й дочки, коли я тікав від нього світ за очі, цього разу я знав, що вернуся. Просто мушу на якийсь час вирватися звідси, відгородитися від недавніх подій. До того ж я вже кілька місяців не працював. Сподівався, що ця поїздка допоможе мені повернутися до нормального життя.

І зрозуміти, чи я ще можу працювати.

Кращого місця для цього годі й вигадати. Донедавна дослідний полігон у Теннессі був унікальною, єдиною у світі польовою лабораторією, яка працювала на відкритому повітрі, де кримінальні антропологи могли вивчати процеси розкладу на справжніх людських трупах, фіксувати ключові деталі, що дають змогу встановити час і обставини смерті. Наразі подібний полігон відкрили також у Північній Кароліні, а згодом — у Техасі, коли вдалося налагодити співіснування поруч з місцевими грифами-стерв'ятниками. Навіть точилися розмови, ніби щось подібне відкривається в Індії.

Проте не важливо, скільки таких лабораторій відкривається, — усе одно для більшості колег дослідницький майданчик у Теннессі був і залишався «Трупною фермою». Саме тут, у Ноксвіллі, у відділенні Центру кримінальної антропології Університету Теннессі, мені пощастило пройти тренування на початку своєї кар'єри.

Але відтоді сплинуло багато років. Забагато, як сказав директор Центру і мій старий учитель Том Ліберман.

Сидячи в залі відльотів у Гітроу, спостерігаючи за беззвучним повільним танцем літаків за величезним вікном, я міркував, як воно буде — повернутися. Усі ці місяці важкого одужання після виходу зі шпиталю, під час дуже важкої реабілітації, перспектива майбутньої місячної поїздки давала певну надію, правила за мету, до якої варто рухатися, здавалася таким необхідним мені новим початком.

І ось тепер, коли я вже фактично вирушив у дорогу, уперше за весь цей час прийшла думка: чи не забагато сподівань покладаю на цю подорож.

У Чикаго довелося чекати наступного рейсу дві години, а коли я приземлився в Ноксвіллі, у небі ще гуркотів останній відгомін грози. Але невдовзі хмари розійшлися, і коли я забрав багаж, то вже визирнуло сонце.

Я глибоко вдихнув, насолоджуючись незвично вологим повітрям, та вийшов з аеропорту на пошуки найнятого заздалегідь автомобіля. Дорога курилася, випаровуючи перцевий присмак вологого асфальту. Повільно відступали синьо-чорні грозові хмари, після дощу вздовж шосе буяла густа сліпучо-яскрава зелень.

Наближаючись до міста, я відчув, як покращується настрій. Мені все вдається.

А ось тепер, майже тиждень по тому, я вже не такий цього певний. Я спустився стежкою до галявини, де стояв високий дерев'яний триніжок, схожий на непокритий каркас тіпі¹. На платформі під ним лежало тіло, яке мали підняти й зважити. Сходячи зі стежки

¹ Індіанський намет пірамідальної форми зі шкір та жердин, іноді помилково називають вігвамом, який має склепінчасту форму.

(пригадав попередження Алани), я перетнув галявину, де на землі було розміщено кілька прямокутних бетонних плит, чіткі геометричні форми яких різко контрастували з лісистою місщиною. На бетоні лежали людські останки — частини експерименту зі спостереження за ефективністю сканера для виявлення підземного розташування трупа.

За кілька ярдів я помітив довготелесу незграбну постать у штанях-чіносах та крислатій панамі. Чоловік стояв навколішки, роздивляючись показники індикатора на відрізу трубки, що стирчала з землі.

— Що там, як там? — запитав я.

Він продовжував вдивлятися у цифри крізь окуляри в металевій оправі, голови не підняв, тільки легенько постукав пальцем по табло.

— Такий потужний запах легко вловити, що думаєш? — пробурмотів він замість відповіді.

Відкриті голосні його вимови видавали уродження Східного узбережжя та відрізняли від заокругленої тягучої говірки Теннессі. Скільки я його знаю, Том Ліберман шукав свій Святий Грааль: молекула за молекулою аналізуючи гази, що утворюються в процесі розкладання, він намагався визначити запах гниття. Кожен, у кого колись під підлогою здохла миша, визнає, що такий запах існує і що тримається він ще довго по тому, як стане недоступним для людських органів чуття. Можна навчити собак розпізнавати запах трупа через багато років після погребіння. Том запропонував розробити спеціальний сенсор, здатний замінити службового собаку, — це значно полегшило б процес пошуків і виявлення трупа. Але теорія та практика, як завжди буває, — то «дві великі різниці».

З буркотінням, більш розчарованим ніж задоволеним, Том звівся на ноги.

— Ок. Наразі все, — він скривився, почувши тріщання в колінах.

— Я до їдальні, щось пожувати. Ідеш?

Складаючи обладнання, він сумно всміхнувся.

— Не сьогодні. Мері напакувала сандвічів. Курятина з пророслою квасолею або ще якась корисна гидота. А, поки не забув, на вихідних тебе запрошено на вечерю. Здається, вона втокмачила собі в голову, що тобі тут їсти не дають, — він знову скривився. — Тебе вона хоче відгодувати. А я приречений на кролячий корм. Де справедливість?

Я всміхнувся. Томова дружина чудово куховарила, і він це добре знав.

— Скажи їй, що я радо завітаю. Допомогти щось нести? — запропонував я, коли він примощував на плече полотняну сумку.

— Ні, усе гаразд.

Звісно, не хоче мене перенавантажувати. Але все одно видно, як він захекався, повільно прямуючи до брами.

Коли ми з Томом уперше зустрілися, йому було вже добряче за сорок, і він щиро тішився можливості навчити своєї премудрості новоспеченого британського кримінального антрополога. Це було так давно, що й не згадаєш, і роки, що минули, залишили свій слід. Ми сподіваємося, що люди залишатимуться такими, якими ми їх пам'ятаємо, але ж так не буває. І все одно, коли я побачив Тома, мене вразило, як він змінився.

Том ще не оголосив офіційно, коли піде з посади директора Центру кримінальної антропології, але всі знали, що, майже напевно, це станеться до кінця року. Два тижні тому місцева газета присвятила йому статтю, яка більше скидалася на вітальний адрес, ніж на інтерв'ю. Він і зараз зберігав статуру колишнього баскетболіста, але похилий вік додав худорлявості до й без

того кістлявої фігури. Аскетичний вигляд, запалі щоки та зализини викликали тривожне враження слабкого здоров'я. Але коли він жартував, то очі його блищали, як і раніше, і так само не потьмяніла його віра в людську природу, попри те що більшість своєї кар'єри він досліджував її темний бік. «Та ти й сам уже теж побитий, мов те старе відро», — нагадав я собі, торкнувшись потворних шрамів, прихованих під сорочкою.

«Універсал» Тома чекав на стоянці перед полігоном. Перед тим як вийти, ми зупинилися біля брами, стягуючи захисні рукавички й бахили. За нашими спинами опустився шлагбаум, і нічого вже не вказувало на те, що криється по той бік. Дерев за огорожею, такі буденні та безневинні, розправляли на теплому вітерці голі віти, що вже зеленіли новим життям.

На стоянці я одразу ж витяг з кишені мобільний та увімкнув його. Правила не забороняли користуватися телефоном, але мені було ніяково порушувати тишу й спокій цього місця зайвими дзвінками. Не те щоб я чекав на когось. Усі, хто міг мені зателефонувати, знали, що я в іншій країні, а людина, з якою я найбільше волів поговорити, не зателефонує. Відклав телефон. Том відчиняв багажник і ставив туди сумку. Він вдавав, що зовсім не зачекався, а я вдавав, що не помічаю цього.

— Підвезти тебе до їдальні? — запропонував він.

— Ні, дякую, пройдуся. Треба трохи розім'ятися.

— Дисципліна, гідна захоплення. Ти мене присоромив, — його перервав телефонний дзвінок. Він вийняв мобільний та глянув на екран. — Вибач, мушу відповісти.

Я залишив його розмовляти, а сам попрямував через стоянку. Попри те що дослідний полігон належав до кампусу Медичного центру Університету Теннессі, розташовувався він цілком незалежно. Притулившись на віддаленому узліссі, полігон перебував наче в іншому

світі. Сучасні будівлі залюдненої лікарні та зелена паркова зона навколо неї вирували пацієнтами, студентами й медиками. На лавці в парку сміялися медсестра й молодик у джинсах; мати сварилася на вередливе маля; бізнесмен щось діловито обговорював по мобільному. Коли я вперше приїхав сюди, цей різкий контраст між мовчазним розпадом за брамою полігону та шумною метушнею звичайного життя з іншого її боку вразив. А тепер я його майже не помічав.

Ми можемо звикнути до чого завгодно — дайте тільки час.

Я підтюпцем піднявся східцями й рушив стежкою до їдальні, із задоволенням зауваживши, що дихаю ненабагато важче, ніж зазвичай. Не пройшов я й кількох ярдів, коли почув кроки позаду.

— Девіде, зачекай!

Я обернувся.

Стежкою поспішав чоловік приблизно мого віку й зросту. Пол Ейвері — висхідна зірка Центру, про якого всі вже шепотіли як про найімовірнішого наступника Тома. Фахівець з біології скелета людини, він мав енциклопедичні знання, а його великі руки з цупкими пальцями пасували б і наймайстернішому хірургу.

— Ти на обід? — запитав він, наздогнавши мене на сходах. Синювато-чорне кучеряве волосся, темна щетина на підборідді. — Не проти, якщо я складу тобі компанію?

— Звісно. Як там Сем?

— Добре. Вони сьогодні з Мері збиралися прогулятися усілякими дитячими крамничками. Кредитка, гадаю, суттєво постраждає.

Я всміхнувся. До цієї поїздки я Пола не знав, але вони із Сем, його вагітною дружиною, зробили все, що могли, щоб я почувався тут як удома. Вона вже ось-ось